

Međunarodna standardizacija geografskih imena

Problem standardizacije (ujednačenog prikazivanja) geografskih imena vrlo je star. Kartograf 18. i 19. vijeka morao je poznavati nekoliko abeceda i stotine različitih slova da bi odgonetnuo najelementarnije podatke na stranim kartama i publikacijama a da i ne navodimo pitanje točnog pisanja tuđih toponima kao jedno od najosnovnijih elemenata svake karte.

Dugo su vladale dileme kako pisati ime nekog mjesta ili luke (npr. da li Marseilles, Massiglia, Marsella ili Massalia), a taj je problem, istina u blažoj formi, prisutan i danas.

Problem neujednačenosti pisanja geografskih imena, posebno na pomorskim kartama, osobito je počeo smetati posljednjih sto godina kada se pomorstvo toliko razvilo da su obale cijelog svijeta postale pristupačne pomorcima svih zemalja i svih nacionalnosti.

Dakle, trebalo je taj delikatni posao započeti rješavati ali na jednakopravnoj osnovi, koja je jedina i mogla garantirati i istinsku međunarodnu suradnju? To je i razumljivo ako se zna da su toponimi (geografska imena) dio leksičkog bogatstva jednog naroda, pa je i njihovo korištenje na geografskim (i pomorskim) kartama i publikacijama na drugom jeziku kao prvi uvjet zahtijevalo međusobno priznanje i poštivanje koje mora počivati na znanstvenim postavkama.

S tim u vezi u mnogim su se zemljama osnovala znanstvene institucije kao najkompetentnije ustanove u kojima se sa naučnom akribijom određivalo koja geografska imena su najpravičnija za uvođenje u karte, publikacije i dokumente. Osim toga stručnjaci tih institucija su prikupljali i prikupljenima na terenu autohtona imena i jezički ih obrađuju. Među najpoznatije takve institucije na svijetu spadaju američki U. S. Board on Geographical Names, britanski Permanent Committee of Geographic Names for British Official Use, francuski Institut géographique national i sovjetski Otdel transkripcii Centralnogo naučno-issledovatel'nogo instituta geodezii, aerofoto'emki i kartografii.

Danas su na tom polju zabilježeni značajni rezultati, a povremeni međunarodni kongresi onomastike i toponomastike uvelike pridonose rješavanju tog vrlo delikatnog pitanja.

Poseban prilog dalo je i Ekonomsko i Socijalno vijeće Ujedinjenih nacija, koje je na konferenciji u Ženevi 1967. mnogostruko osvijetlilo ovaj međunarodni problem. Znatno ranije od UN svoj prilog tome dao je Međunarodni hidrografski biro u Monaku, koji se ograničio na ujednačavanje načina prikazivanja geografskih imena isključivo na pomorskim kartama i shodno tome na svojim konferencijama donio rezolucije o tome, kojih se nakon toga pridržavaju sve zemlje članice. Problem toponomastičke standardizacije na pomorskim kartama i publikacijama zahtijevao je ažurnije rješavanje, tako da su prve rezolucije o jedinstvenom pisanju geografskih imena na izdanjima pomorskih karata stranih zemalja prihvaćene već 1926, da bi se na sljedećim konferencijama (1932, 1947) još više usavršavale i usaglašavale.

I mi kao pomorska zemlja i članica (preko hidrografskega instituta u Splitu) IHB poštujemo te rezolucije i pridržavamo se njih.

U dosadašnjoj kartografskoj praksi uočljivo je više načina prikazivanja geografskih imena na izdanjima geografskih karata stranih teritorija. Evo najuobičajenijih:

- pisati ih onako kako se pišu na jeziku dotičnog naroda;
- pisati ih fonetski, tj. slovima abecede neke zemlje prikazati slova druge abecede;
- transliteracijom
- prijevodnim načinom;
- tradicionalnim načinom (čuvanje onog oblika imena koji je odavna u narodu prihvaćen).

Međunarodna standardizacija imena dijelova svijeta, zemalja, napučenih područja, rijeka, mora, planina, vrhova i drugih geografskih organizacija i individualaca.

To će eliminirati uporebu sporednih, nepravilnih i namjerno pogrešnih imena.

Nema sumnje da temelj međunarodne standardizacije geografskih imena leži u narodnoj (nacionalnoj) standardizaciji. Iako nacionalna standardizacija mora sadržavati principe koji se preporučuju svim zemljama, izvršenje tih principa je unutrašnji napor svake zemlje i zahtijeva vlastito poštivanje toponomatskog sustava, nacionalne strukture stanovništva i tradicije.

Neki problemi, nadilaze nacionalnu standardizaciju prelazeći granice neke zemlje i regije i traže zajednička međunarodna rješenja. Oni uključuju, djelomično, probleme imena tradicionalne prirode, imena širokih područja koja zahvaćaju više zemalja i upotrebu nomenklature. Svaka zemlja koristi više tradicionalnih imena (mi npr. umjesto Paris pišemo Pariz, mjesto Napoli Napulj, mjesto Roma, Rim i sl.).

Tradicionalna imena koja su nepoznata drugoj zemlji mogu se podijeliti u dvije velike kategorije; ona koja se koriste samo u jednoj zemlji i ona koja se koriste u svim zemljama u tradicionalnom obliku.

Prva kategorija je prikladna da prihvati preporuku za čuvanje u svojoj zemlji više tradicionalnih imena velikih i široko poznatih područja. Tako, ako se tradicija gleda, MOCKBA će biti MOSCOU u francuskom govornom području, MOSCOW u engleskom i MOSKAU u njemačkom.

Međutim lista ovakvih imena mora biti minimalna i sadržavati samo ona imena čije bi eliminiranje moglo biti povod ozbiljnim neprilikama među pučanstvom (npr. imena koja se dnevno koriste u tisku, imena s mnogo izvedenica i sl.).

Neka imena imaju, međutim, međunarodnu tradiciju i upotrebljavaju se diljem svijeta u prevednom obliku. npr. Sredozemno more (Mediterranean Sea), Crno more (Black Sea), Ognjena zemlja (Tierra del Fuego), Rt dobre nade (Cape of Good Hope).

Lista ovakvih imena mora biti sačinjena da bi zatim bila prihvaćena kao vodič za sve zemlje nakon temeljitog razmatranja.

Sličan problem su i imena prostranih područja koja se prostiru na teritoriji više zemalja. Imena za takvo područje mogu odabrati zemlje na čijem je teritoriju to područje smješteno, ili pak druge zemlje koje nemaju veze s njim.

Zemlje mogu zadržati za unutrašnju upotrebu već prihvaćeni oblik i izgovor nekog geografskog imena, kao npr. što je slučaj sa rijekom DUNAV, Rusi je zovu DUNAJ, Česi, mi i Bugari DUNAV, Mađari BUNA, Rumunji DUNAREA, a Austrijanci i Nijemci DONAU.

Međutim znatno je kompliciranije kada treba odrediti koji je oblik imena za DUNAV najprihvatljiviji za jezike zemalja kojim ta rijeka ne teče? To se može odrediti glasanjem ili administrativnim putem.

Stvarna, dobro obrazložena odluka, koja će biti prihvaćena od svih zemalja mora biti donesena samo na temelju serioznih prethodnih proučavanja. Kao prvo, mora se pri tome poštivati postojeća međunarodna praksa. Za svako ime, oblik izgovora prihvaćen u zemljama u kojima neka geografska točka nije locirana mora se definirati. Odluke se mogu razlikovati, dakako, ali one moraju voditi računa o suvremenoj praksi. Tamo gdje ne postoji jedinstveni pristup, točnije kada se zemlje ne mogu složiti, trebalo bi za međunarodnu upotrebu prihvatiti takva imena koja se koriste u zemlji u kojoj je smješten najveći dio nekog područja.

Problem prenošenja stranih geografskih termina nije toliko tehnički koliko znanstveni. On je u uskoj vezi s teorijom toponima i razumijevanjem (duha) pravog imena.

Po mišljenju M. Mangolda na prihvaćanje stranih toponima utječu dva važna suvremena faktora: akustički (radio i TV) i optički (tisak).

Prvim načinom širi se izgovor stranog imena s posljedicom da su u mnogim slučajevima neizbježna neka

fonetska prilagodavanja, više-manje točna, na jezik koji se emitira. Ta prilagodavanja mogu eventualno utjecati i na grafički oblik toponima. Prilagodavanje jednog toponima može biti potpuno kada se radi o slučaju u kojem je fonetski oblik isti, naime nepromjenjiv (npr. Madrid), ili pak nepotpun kada se u pisanju ili izgovoru, ili jednom i drugom, izvršila izvjesna promjena u grafičkim ili zvučnim navikama jezika koji prima.

Za drugi način (tisak) najvažnije je originalno pisanje geografskih imena čiji se izgovor jedino može sačuvati ako je grafičko prilagodavanje sredeno na način da je savršeno jasno onima koji pripadaju jeziku koji ih prima. No bez obzira kako su one došle u jezik nekog naroda, za sve odomaćene primjere geografskih imena bilo bi potrebno znanstveno objašnjenje (npr. neka vrst rječnika) na koji način i kroz koju praksu su ove tuđice dobile »državljanstvo« u nekom jeziku.

Posebno poglavlje u suvremenoj onomastici zauzima ju toponimi iz nedavno oslobođenih kolonijalnih zemalja ili područja koja su nekad bila pod nečijom okupacijom (tokom rata, npr.). Naime ta imena dolaze do nas u neoriginalnom obliku, prilagođeni jeziku kolonizatora, koji može biti modificiran ili potpuno preveden. Tako da se srećemo sa falsifikatima a ne originalnim toponimima. Da bismo zaista ustanovili odstupanja koja su nastala u tim imenima, trebali bismo otići na lice mjesta, u Aziju i Afriku recimo. Tako npr. za rijeku u Gvajani mi u potrebljavamo nizozemsku transkripciju NICKERIE, dok je domorodački izgovor NIKERII. A takvih primjera ima zaista mnogo.

To dovodi do toga da se u raznim sličnim slučajevima ne možemo znanstveno postaviti pred problem jer ne znamo početnu točku?

No kad je riječ o toponomastičkom blagu nekih oslobođenih kolonijalnih zemalja, moramo imati u vidu da postoji i objektivnih teškoća. Tu u prvom redu spada činjenica da su domorodački jezici u najveće slučajeva samo govorni, pa je momentalno neprihvatljivo govoriti o bilo kakvoj transliteraciji (zamjena abecednih znakova sa odgovarajućim iz drugog pisma). Problem bi se jedi-

no mogao riješiti metodom direktne transkripcije na neki od evropskih jezika. No možda najveća teškoća leži u tome što postoje brojni dijalekti u tim zemljama s vrlo teškom i nezgodnom unutrašnjom strukturom jezika, tako da pravilno rješenje tog vrlo osjetljivog područja toponomastike tek predstoji. Analogni slučaj, recimo, afričkoj toponomastici svakako su još uvijek prisutni slučajevi u područjima gdje je očit nečiji jezični utjecaj (npr. engleskog na irski u slučaju gorja u Irskoj NEPHIN, koji se irski izgovara NEIFIN) ili primjeri iz dijela Evrope koji je za vrijeme II svjetskog rata bio pod njemačkom okupacijom, gdje je proces nasilne germanizacije izazvao paralelne oblike: slavo-njemačke od kojih su ovi zadnji bili ili prijevodi ili prilagodavanja. Tako u zadnjem svesku Enciklopedijskog talijanskog rječnika (VIII, 299) kao ime za glavni grad Vojvodine nalazimo NEUSATZ, koji kod nas ima svoje narodno ime NOVI SAD.

Nisu rijetke ni toponomastičke oscilacije koje stvaraju arapska ili neka slična imena čija grafija nije latinička.

Ovo su samo neki od problema koji se postavljaju pred međunarodnu zajednicu i specijalizirane institucije i koji trebaju biti riješeni uz suglasnost svih zemalja, pa je za očekivati daljnje napredovanje u nastojanjima za ujednačenošću u tretiranju strane toponomastike kako bi se što je moguće više savladala najdublja odstupanja nastala iz različitih mogućnosti primanja tuđih geografskih imena.

Literatura:

M. Mangold, »Aussprachenormung bei fremden Namen«, Internacion. kongres za onomastiku i toponomastiku, Monaco (referat).

* * * United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names, vol. 2, Genova, September 1967.

S. Vukičević, Međunarodna ujednačenost geografskih imena na geografskim kartama i neke nesuglasnosti Spiska znakova i skraćenica s nacionalnim Pravopisom, i Hidrografski godišnjak 1965, Split 1966.